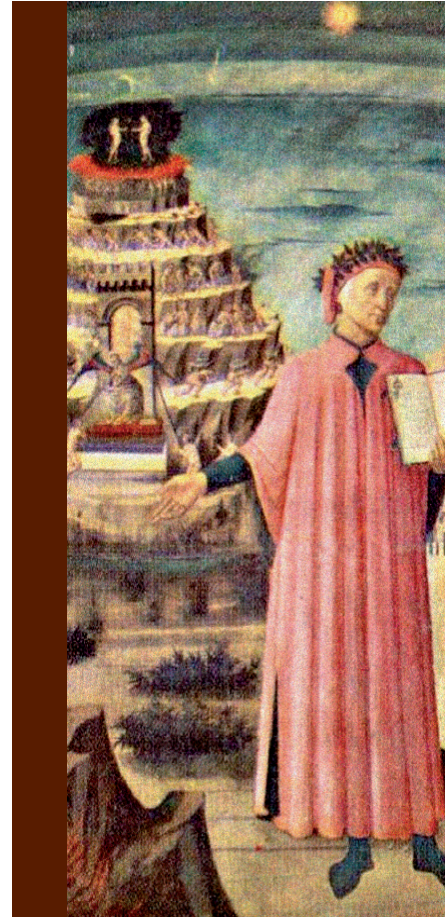

LITERATUUR- GESCHIEDENIS

EEN HOORCOLLEGE OVER
DE GESCHIEDENIS VAN DE
EUROPESE LETTEREN

Door Joep Leerssen

Home Academy

Home Academy Publishers geeft hoorcolleges en lezingen uit op audio-cd. Interessante onderwerpen, van geschiedenis tot natuurwetenschappen, voorgedragen door de meest boeiende sprekers. Zo kunt u kennis opdoen in de auto, in de trein, op de fiets of thuis op de bank.

Kijk verder op WWW.HOME-ACADEMY.NL

Uitgave:	Home Academy Publishers	
	President Kennedylaan 19	
	2517 JK Den Haag	Tel: 070 - 3607613
	Postbus 17111	Fax: 070 - 3455199
	2502 CC Den Haag	E: info@home-academy.nl

Deze uitgave is tot stand gekomen i.s.m. **Crea Studium Generale UvA**

Opname: Sandro Ligtenberg (Amsterdam, september-oktober 2006)
Stem inleiding: W.J.C.M. van Nispen tot Sevenaer
Muziek: Cok Verweij
Mastering: Frits de Bruijn
Vormgeving: ruth.bos@wxs.nl
Productie en vermenigvuldiging: DocData B.V.

© Copyright 2007 Home Academy Publishers, Den Haag
ISBN-10: 90 8530 061 4
ISBN-13: 978 90 8530 061 8
NUR 77

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen, mag niets uit deze uitgave worden veeleenvoudigd, uitgeleend, verhuurd, uitgezonden, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door (foto)kopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaand schriftelijk toestemming van de uitgever.

2

Iets over bronnen en teksten

Een volledige opgave van alle (literatuur-) historici en theoretici aan wie ik schatplichtig ben, is bij een zo breed thema als dit, onbegonnen werk. Gemeenschappelijk moeten in ieder geval worden: Norbert Elias (voor het idee van hoofsheid als de onderdrukking van lichamelijkeheid en agressie), Jürgen Habermas (voor het belang van de opkomende "publieke sfeer" in de moderne tijd), Gérard Genette (over motivatie en plausibiliteit in de verhaalvorm) en Hans Robert Jauss (voor de publieksfunctie van de literatuur en voor aspecten van het classicisme). Roland Barthes zit achter het begrip van een "effet de réel" en dat van de "maakbare tekst". Veel grote lijnen die hier worden getrokken zijn al lang geleden uitgezet door grote synthetische cultuur- en literatuurhistorici zoals Ernst Robert Curtius, Paul Hazard, Johan Huizinga.

De hier geuite visie op de Middeleeuwen heeft dankbaar gebruik gemaakt van het werk van Jacques Le Goff, Stephen C. Jaeger en Marina Warner. In mijn uitweidingen over de opkomst van het Sublieme en over de Romantiek heb ik ideeën geparafraseerd van Samuel H. Monk, M.H. Abrams, Maurice Bowra en Cornelis de Deugd. Dat ik mijn uitweidingen over het realisme laat beginnen met de episode van Odysseus' voetwassing is een hommage aan Erich Auerbach's klassieke studie *Mimesis*.

De geciteerde teksten uit dit hoorcollege zijn beschikbaar gemaakt via de website van Home Academy. Kijk op www.home-academy.nl bij het product Literatuurgeschiedenis. De vermelde auteurs verdienen het zonder uitzondering om te worden opgezocht in een goede encyclopedie; lang niet slecht is de bekende online Wikipedia. Beter is Kindlers Literatur-Lexikon. Veel vermelde of geparafraseerde teksten kunnen online van websites als Project Gutenberg worden gedownload, maar een "echt" gedrukt boek is om veel redenen te prefereren.

15

CD 8. Postmodernisme

- * Het labyrint van de intertekstualiteit.

Ulysses als variatie op de *Odyssee*; taal als spel. Postmodernisme als "sampling", citeren, ironie. Reserve t.a.v. originaliteit, authenticiteit, individualiteit; cybernetisch mensbeeld. 'Camp'. Postmodernisme als speelse voortzetting van het modernisme.

- * Spelen met spelregels

Speltheorie (Huizinga, Wittgenstein). Verhaal als spel; spel met de scheiding fictie-werkelijkheid: verhaal-binnen-verhaal, meta-fictie, Droste-effect. Vroege voorbeelden: Shakespeare: *The Tempest*; Laurence Sterne: *The Life and Opinions of Tristram Shandy*; E.T.A Hoffmann: *Lebensansichten des Katers Murr*. Postmodern voorbeeld: Italo Calvino: *Als op een winteravond een reiziger*. De lezer als held in het labyrint van de maakbare tekst.

- * Spel en ernst: Postmodernisme en trauma

Impact van 2e wereldoorlog. Existentialisme, absurdisme, traumatisch paradigma. OuLiPo, Raymond Queneau. Georges Perec: *La disparition*, *Les revenentes*. Primo Levi: *Het periodiek systeem*.

LITERATUURGESCHIEDENIS

Een hoorcollege over de geschiedenis van de Europese letteren
Door Joep Leerssen

Inhoudsopgave

CD 1. Zonder vrees of blaam I: heldhaftigheid	5
CD 2. Zonder vrees of blaam II: Ridderlijkheid	6
CD 3. Literatuur en/als erfgoed: Renaissance en Classicisme	8
CD 4. Classicisme, Verlichting, Satire: De Macht van de Pen	9
CD 5. Romantiek	10
CD 6. Realisme	11
CD 7. Modernisme	12
CD 8. Postmodernisme	14
Iets over bronnen en teksten	15

JOEP LEERSSEN

Prof. dr. Joep Leerssen is hoogleraar Moderne Europese Letterkunde aan de Universiteit van Amsterdam. Hij publiceerde in binnen- en buitenland talloze artikelen en boeken over nationale stereotypen en over het verband tussen literatuur, historisch besef en nationalisme. In 2006 verscheen van zijn hand *De bronnen van het vaderland, over taal, literatuur en de afbakening van Nederland in de periode 1806 - 1890*.

CREA STUDIUM GENERALE UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

Studium Generale organiseert lezingen, debatten, filmvoorstellingen e.d. Allerhande onderwerpen die samenhangen met wetenschap, kunst en cultuur. Vaak gaat het om thema's die op het grensgebied liggen tussen de verschillende wetenschappen of tussen wetenschappen en kunsten.

Voor meer informatie, kijk op: <http://www.crea.uva.nl>

* "Un dérèglement systématique de tous les sens"

Arthur Rimbaud, "*je est un autre*". Freud en de gespletenheid van het individu. Langs de buitenranden van het bewuste subject. Vrije versvorm. Typografische experimenten (Apollinaire, Van Ostaïen). Apollinaire: *Zône*.

* De 'maakbare tekst'

Doorbreking van de taal en nieuwe ordening: James Joyce: *Finnegans Wake*. Tegen de 'leesbare tekst'. Proust: de ordening van de herinnering i.t.t. de ordening van de gebeurtenissen. Joyce, *Ulysses*: banaliteit, de taal van het niet-bewustzijn en het stramien van de *Odyssee*

CD 7. Modernisme

- * Na de normdoorbreking: vormdoorbreking
De rauwheid van het moderne levensgevoel; vormexperimenten; twee modernismen: avant-garde-bewegingen en individuele auteurs; invloed van de 1e wereldoorlog, einde van de literatuur van verfijning. Technologie en snelheid; nieuwe media: film, montage. Modernisme als anti-lyrische beweging, steeds i.p.v. natuurgevoel.

Twee soorten modernisme

1: avant-garde experimentelen:

Arthur Rimbaud
Alfred Jarry
Guillaume Apollinaire
Futurisme
Expressionisme
Dada
Surrealisme

2: individuele "grootmeesters":

Henry James
Marcel Proust
James Joyce
Rainer Maria Rilke
Thomas Mann
Franz Kafka
Ezra Pound
T.S. Eliot
Virginia Woolf
W.B. Yeats

SYNOPSIS VAN HET HOORCOLLEGE LITERATUURGESCHIEDENIS

CD 1. Zonder vrees of blaam I: heldhaftigheid

- * Literatuur; verhalen; avonturen en helden; manhaftige krijgers; epiek
- * Helden; krijgers; ruwe bonken

Odyssee, De Reis van St. Brandaan

Defoe, *Robinson Crusoe*, zeevaartverhalen: Forester: *Hornblower*,
Patrick O'Brian; *Paddeltje, De scheepjongens van Bontekoe, Star Trek*
Ilias (8e eeuw v. Chr., stof uit ca. 1200 v. Chr.?)

Mahabharata (Indiaas, tussen 400 v. Chr. en 400 n. Chr.)

Het Feestmaal van Briciu / Het zwijn van Mac Dáthó (Iers-keltisch,
8e eeuw n. Chr.)

Nibelungenlied (Duits, ca 1200, stof uit ca. 5e eeuw)

Hrafnkel's Saga (IJsland, ca. 1300)

CD 2. Zonder vrees of blaam II: ridderlijkheid

- * Christelijke helden: Roeland, Arthur en de Tafelronde, hof en hoofsheid
- * Monnikenordes; ridderordes; de Mariaverering
- * Het dóórzingen van de Middeleeuwen: liefde, zuiverheid, deductief denken
 - Chanson de Roland* (ca. 1100) Duitse versie 1172, NL versie 13e/14e eeuw
 - Boiardo: *Orlando innamorato*, 1486; Ariosto: *Orlando furioso*, 1521
 - Geoffrey of Monmouth (1130)
 - Chrétien de Troyes (fl. 1160-1190)
 - Wolfram v. Eschenbach (fl. 1210-1220)
 - Sir Thomas Malory: *Le Morte Darthur* (1584)
 - Vroege "kernploeg": Arthur, Key, Gawain
 - Latere toevoegingen: Lancelot, Parcival, Galahad, Yvain
 - Leefregel van Benedictus* (6e eeuw n.Chr.)
 - Mariagedichten en hoofse liefdeslyriek van koning Alfonso de Wijze (1221-1284)
 - Strijd over de Onbevleete Ontvangenis tussen de Dominicaan Thomas van Aquino (1225-1274) en de Franciscan Duns Scotus (1266-1308)
 - Dante: *La vita nuova*, *Divina Commedia*
 - Eindpunt: Cervantes, *Don Quijote*, 1605-1615

6

CD 6. Realisme

- * Wat heet "realisme"? Maatschappelijke thema's in de negentiende eeuw;
 - Het verhaal tussen detail en uitweiding, hoofdzaken en bijzaken, narratief perspectief en fictie, herkenbaarheid. Odysseus en Penelope; een groter leespubliek, de opkomst van de roman.
- * De moraal van het verhaal: tegen het escapisme
 - Walter Scott, Flaubert, details, het "effet de réel"; psychologie tegenover moraal: Charlotte Brontë tussen *Jane Eyre* en *Villette*; Thomas Hardy; de commerciële pressie voor een happy end en een melodramatisch verhaal; Flaubert's *Madame Bovary* als reflectie daarop.
- * "Gelijk Het Leven Is": realistische thematiek vs. melodramatische vertelvorm
 - Een onacceptabel thema: het mislukte huwelijk: Thomas Hardy, Henrik Ibsen. De publieksgerichte roman en maatschappijkritiek: Multatuli, Hugo, Dickens. Het thema van de eenling tegen de wrede samenleving; Alexandre Dumas: *Le comte de Monte-Cristo*; Eugène Sue: *Les mystères de Paris*; Victor Hugo: *Les misérables*; Charles Dickens: *Oliver Twist*. Toeval en schrilte tegenstellingen: het melodrama. Louis-Paul Boon: *De Kapellekensbaan*, als reflectie daarop.

11

CD 5. Romantiek

- * Wat heet "Romantiek"? Periodisering, eigenschappen.

Romance en dialectiek; Generatiekloof in de letterkunde en romantische generaties; gebr. Schlegel (Duitsland); Wordsworth & Coleridge: *Lyrical Ballads*. Keats: *Ode to a nightingale*.

Victor Hugo, Alfred de Musset. Voorloper: Rousseau, "terug naar de natuur"; *sauvage noble* ("edele wilde"), verheerlijking van de kinderlijke onschuld

- * Het sublieme natuurgevoel

Natuurgevoel vóór de Romantiek: klassieke idylle, arcadisch gevoel. Het "Verhevene": ontzagwekkendheid in de natuur

- * Het transcendente natuurgevoel

De dichter als aeolische harp. Shelley, Goethe, Eichendorff, Beets, Kopland.

- * 19e-20e-eeuwse heropleving:

Wagner: *Parzifal*, *Der Ring des Nibelungen*; Tennyson: *Idylls of the King*; Kipling: *The Man who would be king*, *Kim*; Rider Haggard: *King Solomon's Mines*, *She*; Joseph Conrad: *Heart of darkness*; Tolkien: *The lord of the rings*

Gerard Manley Hopkins: "*Duns Scotus's Oxford*"

1854: Pius IX, dogma van de Onbevleete Ontvangenis;

1858: Lourdes-verschijningen;

1950: Pius XII, dogma van Maria's ten-hemel-opneming

CD 3. Literatuur en/als erfgoed: renaissance en classicisme

* Wat heet "Renaissance"?

Vóórtleven en herontdekking klassieke oudheid, ontdekkingsreizen, wetenschappelijke revolutie, vooruitgangdenken; inductief i.p.v. deductief denken; bronnenkritiek; perspectivisme en subjectief schrijven. Dante: *Divina Commedia*; Camoes: *Os Lusíadas*; Montaigne: *Essais*; Vasari: *De meest excellente schilders, beeldhouwers en architecten*.

* Gotisch barbarendom en klassiek primitivisme

Civilisatiekritiek en Reformatie, nationale oorsprongsmythen. Tacitus: *Annalen, Germania*; P.C. Hooft: *Baeto oft oorsprong der Hollanderen*.

* Literatuur als ordening; en de motivatie van verhalen

Poëtica van Aristoteles naar Scaliger. Cervantes: *Don Quijote*; Shakespeare *Hamlet*; Molière: *Tartuffe*

CD 4. Classicisme, Verlichting, Satire: de macht van de pen

* De publieksfunctie van de literatuur:

Pennetwist, Classicisme en verlichting. Vooruitgang in de literatuurgeschiedenis? Schandalen en controverses; censuur en de Index. Corneille: *Le Cid*; Vondel: hekeldichten; Flaubert: *Madame Bovary*; James Joyce: *Ulysses*; Querelle des anciens et des modernes / Battle of Ancients and Moderns

* Literatuur als maatschappelijke interventie

Gaelische *aor* satire; Juvenalis; Voltaire: *Candide*; Jonathan Swift: *Gulliver's Travels, A Modest Proposal*

* Dóórwerking: bijvoorbeeld Brecht.